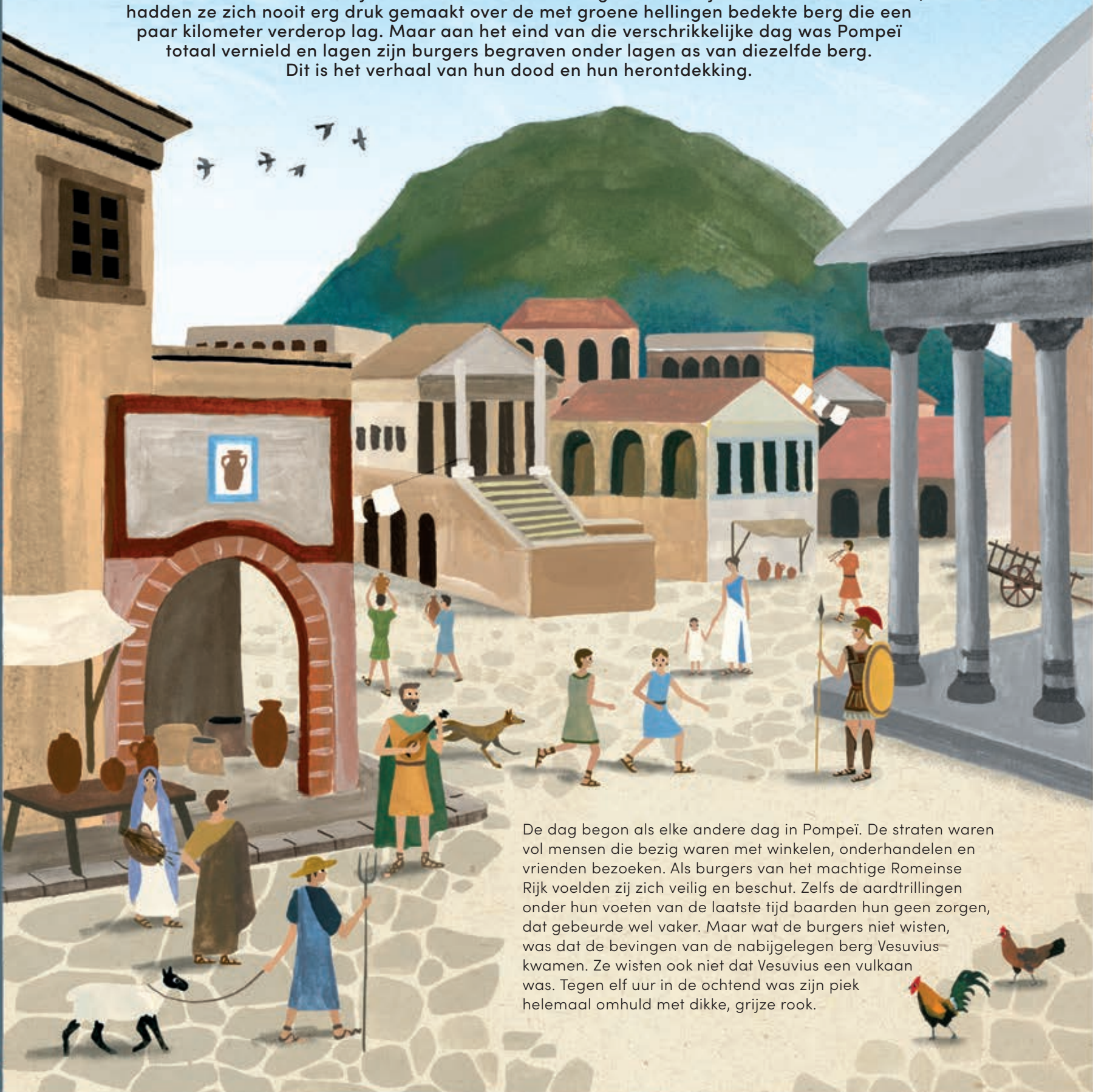

De gipsen burgers van Pompeï

Op een dag in het jaar 79 n.Chr. werden de inwoners van Pompeï – een levendige kustplaats in het hart van het Romeinse Rijk – overvallen door een tragedie. Al die jaren dat ze er woonden, hadden ze zich nooit erg druk gemaakt over de met groene hellingen bedekte berg die een paar kilometer verderop lag. Maar aan het eind van die verschrikkelijke dag was Pompeï totaal vernield en lagen zijn burgers begraven onder lagen as van diezelfde berg. Dit is het verhaal van hun dood en hun herontdekking.

De dag begon als elke andere dag in Pompeï. De straten waren vol mensen die bezig waren met winkelen, onderhandelen en vrienden bezoeken. Als burgers van het machtige Romeinse Rijk voelden zij zich veilig en beschermd. Zelfs de aardtrillingen onder hun voeten van de laatste tijd baarden hun geen zorgen, dat gebeurde wel vaker. Maar wat de burgers niet wisten, was dat de bevingen van de nabijgelegen berg Vesuvius kwamen. Ze wisten ook niet dat Vesuvius een vulkaan was. Tegen elf uur in de ochtend was zijn piek helemaal omhuld met dikke, grijze rook.

Zo rond twaalf uur 's middags kwam het gesmolten, vloeibaar geworden rotsgesteente, dat zich onderin de vulkaan had verzameld, tot een rampzalige, explosieve uitbarsting. De inwoners staarden met afgrijzen naar de zuil van as en rook die 20 kilometer hoog de lucht in spoot. Ze wankelden en schreeuwden toen hun stad werd getroffen door de eerste schokgolf die muren deed scheuren en gebouwen liet schudden. De berg, waar zij jarenlang schapen hadden laten grazen en druiven voor hun wijn hadden verbouwd, kwam op een ziedende manier tot leven.

Boven hun hoofden kwam steeds meer rook, die de lucht in een razend tempo zwart kleurde. De zon verdween. Binnen enkele minuten daalde hete as neer die elke oppervlak verstikte en verbrandde. De as hoopte zich op, blokkeerde de deuren, vulde binnenplaatsen en drong de ramen binnen. Gloeiende stukken rots vielen met hoge snelheid door daken en veroorzaakten talloze branden. Voor de in paniek geraakte burgers van Pompeï leek het alsof de wereld verging.

De wereld was inktzwart geworden. Urenlang vielen as en stenen uit de hemel. De burgers verscholen zich onder trappen of in kelders. De hitte was enorm, de lucht was verstikkend.

Om elf uur 's avonds was de dichte zwarte zuil die boven de vulkaan hing 27 kilometer hoog. Miljoenen tonnen as, die door de intense hitte in de lucht werden gehouden, verzamelden zich boven de gapende krater van de vulkaan. Doordat de temperatuur omlaagging, stortte de zuil in door zijn eigen enorme gewicht. Dit betekende het einde van Pompeï.

De nog levende burgers hadden niet in de gaten dat oververhitte lucht en vulkanisch gas samen met as en stenen als een lawine de hellingen van de vulkaan afdenderde. Met een snelheid van 100 kilometer per uur verzwolg en vernielde deze woeste grijze vloedgolf alles op zijn pad. Iedereen die nog in Pompeï was, werd onmiddellijk gedood en begraven onder meters as. Toen de ochtend aanbrak, was heel Pompeï met al zijn inwoners weggevaagd.

De herschepping van oude Romeinen

De Vesuvius vernietigde Pompeï, maar bewaarde het ook. De as uit de vulkaan zorgde ervoor dat de straten, de gebouwen en de mensen gedurende 1.700 jaar onberoerd bleven. Nu, na tientallen jaren van opgravingen, kunnen we deze stad, gelegen in de schaduw van de vulkaan, verkennen zoals de oude Romeinen eens deden en de lichamen bestuderen die zij achterlieten.

Toen rond 1860 de Italiaanse archeoloog Guiseppe Fiorelli holtes vond in de verharde as, realiseerde hij zich dat die waren gemaakt door de mensen die daar gedurende de ramp waren bedolven. Hun lichamen waren veelal vergaan. Daar was niets meer van over, behalve wat botten en een leeg gat. Guiseppe vulde de gaten met vloeibaar gips. Toen het gips droog was, zag hij perfecte afgietsels van mensen op het moment van hun dood.

Gipsen dieren
 Er stierven ook dieren. Deze waakhond was gebonden aan een paal achtergelaten bij de voordeur. Hij probeerde op de groeiende hopen as te klimmen totdat de riem rond zijn nek te kort werd.

De persoonlijke details die in het gips zijn gevangen, brengen ons dicht bij de burgers van Pompeï. We kunnen de vouwen in hun kleding en de sandalen aan hun voeten bekijken, we kunnen hun gezicht zien, zelfs hun laatste uitdrukking. Sommige Pompeianen hadden een schedelfractuur, waarschijnlijk veroorzaakt door vallend gesteente of de intense hitte. Andere hurkten in hun huis en hadden hun gezicht bedekt tegen de verstikkende as, of ze hielden dierbaren vast. Velen probeerden aan de steeds hoger wordende lagen as te ontsnappen via de daken. Het maakte geen verschil wat ze deden – de burgers die in de stad bleven, waren verloren.

Het huis met de groene botten

Eind twintigste eeuw werden de skeletten opgegraven van 54 Pompeianen die hun toevlucht hadden gezocht in een groot stenen pakhuis. Terwijl de grond beefde en de hete as buiten naar beneden viel, hadden mannen, vrouwen en kinderen in het donker gewacht. Uit hun botten kunnen we opmaken hoe deze mensen stierven en, nog belangrijker, hoe ze leefden.

Aan de positie van de skeletten is te zien dat bij aankomst in het pakhuis de mensen zich in twee groepen hadden verdeeld. De ene groep had behalve de kleren die ze droegen geen bezittingen, en de andere groep had zakken goud en sieraden bij zich. Het kostbare metaal van de rijke groep werd aangetast door de as, waardoor na verloop van tijd hun botten groen kleurden. Onder de rijken bevond zich een meisje met zilveren oorknoppen en een oudere man met een kind op zijn schoot.

Door deze vondst van rijken en armen bij elkaar konden de wetenschappers ze met elkaar vergelijken. De skeletten van de arme mensen zagen er hetzelfde uit als die van de rijken en vertoonden weinig tekenen van ziekte. Zo te zien leidden de meeste Pompeianen een betrekkelijk gezond leven met een gebalanceerd eetpatroon van vlees, vis en groenten. De Romeinse armen – in Pompeï in elk geval – schijnen redelijk gezond te zijn geweest. Het gebit van de volwassenen is nogal afgesleten door grove graankorrels in hun eten, mogelijk van het brood dat ze aten.

De skeletten in de kelder hebben veel littekens die veroorzaakt zijn door de vulkaanuitbarsting. Door de intense hitte waren de zachte lichaamsweefsels weggebrand. Vonken van het razende vuur lieten zwarte merktekens achter op schedels en beenderen. Gelukkig kwam de dood bijna onmiddellijk.

De catacomben van de Kapucijnen

Onder de stenen vloer van het Kapucijnenklooster in Palermo te Sicilië bevindt zich een reeks hallen, gangen en vertrekken, nu zwak verlicht met elektrische lampen. De lucht is er stoffig en droog. Hangend aan de muren, rechtopstaand in nissen en liggend in open doodskisten zijn honderden mummies: mannen, vrouwen en kinderen, volledig gekleed tentoongesteld. Wie waren zij en hoe kwamen zij daar terecht?

Toen aan het eind van de zestiende eeuw de Kapucijner monniken de lichamen van enkele overleden broeders opgroeven, stonden zij versteld van hun goed geconserveerde staat. Ervan overtuigd dat dit het werk van God was, verplaatsten zij de mummies naar een nieuwe ruimte binnen hun klooster. Gedurende de volgende decennia werden meer overleden broeders hier bijgezet, meestal gekleed in hun pijen. Om ze allemaal te herbergen, werden de catacomben van de Kapucijnen vergroot.

Na enige tijd vertoonden de monniken de mummificatie en de mummies aan iedereen die het zich kon veroorloven. Zo konden vrienden en familie hun dierbaren altijd bezoeken en hadden ze de zekerheid dat de monniken voor ze bleven zorgen. Die zouden zelfs de kleding van de mummies wassen en verschoneren zodat ze er fris uit bleven zien.

Stro

Laurierbladeren

Lichamen die tentoongesteld gingen worden, werden eerst naar een voorbereidingsruimte gebracht, de 'colatoio'. Daar werden ze op een rek gelegd dat gemaakt was van terracotta buizen (terracotta is een soort aardewerk), waar men ze een jaar lang liet uitdrogen. Hierdoor werden ze stijf en bleef de huid en het haar ongeschonden. Vervolgens werden de lichamen gewassen met azijn, in sommige gevallen opgevuld met stro en laurierbladeren, en tenslotte aangekleed en wel in hun nieuwe huis in de catacomben van de Kapucijnen geplaatst.

Misschien wel de belangrijkste mummie in de catacomben is die van een meisje met de naam Rosalia Lombardo. Zij was pas twee jaar toen ze in 1920 aan longontsteking stierf. Diepbedroefd verzocht haar vader de professionele balsemexpert Alfredo Salafia om haar vakkundig te conserveren.

Alfredo ging aan het werk. Hij gebruikte een speciale balsemvloeistof die hij zelf had uitgevonden met de naam 'Alfredo Salafia's Beschermende Balsem: een Nieuwe Speciale Formule voor de Conservering van het Algehele Menselijke Kadaver in een Permanente Frisse Staat'. Tot de ingrediënten behoorden formaline tegen verrotting van het lichaam, salicylzuur om schimmels te doden, glycerine om het vlees en de huid niet te laten verschrompelen en zinksulfaat zodat het lichaam er natuurlijk uit bleef zien. Dit mengsel werd ingespoten bij Rosalia en verspreidde zich door heel haar lichaam.

De procedure van Alfredo werkte zo goed dat zelfs nu, na honderd jaar, de staat van conservering van het lichaam van Rosalia haast wonderbaarlijk is: haar hersenen en organen zijn helemaal gaaf en zitten op hun plek, haar huid is strak en ongeschonden en haar vlees mollig. Ze ziet eruit alsof ze slaapt - misschien heeft dit haar rouwende vader troost gegeven.

Veenlijken

Voor het volk van de Europese ijzertijd waren de moeraslanden en de veengronden een bron van brandstof, in het wild groeiend voedsel en riet om manden van te maken. Ze waren ook gevaarlijk. Zelfs met aangelegde paden van hout was het verraderlijk om je weg te vinden: veel mensen raakten van het pad af door dwaallichten en verdronken in verborgen poelen. Is dit waarom er zoveel prehistorische lichamen gevonden zijn op deze vreemde, nevelige plaatsen? Of is er een nog veel duistere reden voor hun dood?

De hoogveengronden van Noord-Europa zijn heel bijzonder. Dit drasland, bedekt met gras, mos en riet, is ontstaan uit meren die in stilstaand water veranderden toen de aanvoer van vers water stopte. In de loop der eeuwen werd het hoogveen steeds meer bedekt met lagen deels verrotte vegetatie die zich omzette in turf. De insecten en bacteriën die normaal gesproken verrotting veroorzaken, kunnen niet leven in deze zuurstofvrije venen. Daardoor wordt elk in het moeras gezonken dier of mens geconserveerd.

Hoewel hun beenderen oplossen in het door rottende planten veroorzaakte zure water, worden door een chemische verbinding in het veenmos het haar, de huid en de pezen geconserveerd. Bovendien wordt hierdoor de huid bruin en leerachtig en het haar roodgekleurd. Als zo'n lijk wordt ontdekt, verschaft zorgvuldige opgraving samen met forensisch onderzoek ons geweldige kennis over de lichamen, hun kleding, de houten voorwerpen en de gevlochten manden, die op normale archeologische locaties verloren zouden zijn gegaan.

De mensen uit de ijzertijd aten in de winter, als verse groenten schaars waren, vaak pap.

De man van Tollund

De man van Tollund werd op twee meter diepte gevonden in een veenmoeras in Denemarken en was zo goed geconserveerd dat zijn ontdekkers dachten dat hij het slachtoffer was van een recente moord. In feite stierf hij ergens tussen 375 en 210 v.Chr., dus hij was meer dan 2.300 jaar oud. Behalve een riem om zijn middel en een gepunte kap van schapenleer en wol op zijn hoofd, was hij verder naakt. Toen hij stierf, was de man van Tollund zo'n dertig tot veertig jaar oud en ongeveer 1,60 meter lang. Zijn haar was heel kort geknipt en op zijn bovenlip en kin zaten stoppels.

In die tijd was het normaal om, nadat iemand overleden was, een begrafenisplechtigheid te houden waarbij het lichaam werd gecremeerd (verbrand tot as). Dus waarom was dat bij de man van Tollund anders? Waarom had zijn volk zijn lichaam ongeschonden gelaten en hem helemaal alleen achtergelaten in een moeras? Het antwoord ligt misschien in de manier waarop hij gestorven is.

De man van Tollund was gedood. Het bewijs daarvan is de bewaard gebleven leren strop die nog steeds om zijn nek zat. Kennelijk was hij opgehangen, waarschijnlijk aan een boom. Was hij vermoord? Geëxecuteerd als een misdadiger? Het kon allebei, maar de manier waarop hij na zijn dood was behandeld, vraagt om een andere uitleg.

De man van Tollund was met zijn armen en benen opgetrokken tegen zijn lichaam in zijn graf gelegd, alsof hij diep en ontspannen lag te slapen. Zijn volk had ook zijn ogen en mond gesloten (die na ophanging open zouden zijn geweest) waardoor hij er vredig uitzag. Sommige experts twijfelen eraan dat een gewone misdadiger zo attent zou worden behandeld. Zij opperen de mogelijkheid dat de man van Tollund in het moeras was achtergelaten als offer aan de natuurgeesten.

Het moeras conserveerde ook het hart, de longen en de lever van de man van Tollund. In zijn maag zat nog steeds het voedsel dat hij twaalf uur voor zijn dood had gegeten. Het was een soort pap gemaakt van wilde zaden, gerst, vlas en duizendknoop (een soort plant).

We zullen nooit te weten komen hoe de man van Tollund echt heette, of wat hij dacht toen hij zijn laatste maal at. Zijn leven en identiteit blijven voor altijd een mysterie. Maar als bezoekers in het Silkeborg museum in Denemarken kijken naar zijn vreedzame gezicht, met elke lijn en rimpel zo perfect bewaard gebleven, dan voelen ze vaak een band met hem waar ze stil van worden.

Rond de nek van de man van Tollund zat een strop.

Het meisje van Yde

Het meisje van Yde werd in 1897 gevonden. Ze lag begraven in de turfvelden van de Nederlandse stad Yde. Toen haar ontdekkers haar rode haar zagen, dachten ze dat ze een duivel was en namen vol angst de benen. Maar wie was ze echt? En hoe zag haar leven eruit in de ijzertijd?

Het meisje van Yde was een Keltische. De Kelten leefden in Europa zo rond 1200 v.Chr. en deelden veel gebruiken en geloofsovertuigingen. Ze waren boeren, geduchte krijgers en ervaren metaalbewerkers. Het meisje van Yde woonde waarschijnlijk in een dorp midden in de velden, waar iedereen elkaar kende. Het familieleven speelde zich voornamelijk af rond het vuur dat dag en nacht brandde en zorgde voor licht, warmte, gekookt eten en behaaglijkheid.

De manier van leven van de Kelten mag dan afgeweken hebben van die van ons, zoals alle mensen van vroeger en nu hielden zij van elkaar en zorgden ze voor elkaar. Desondanks werd het meisje van Yde op zestienjarige leeftijd op een bepaald ogenblik gedood en in het veen achtergelaten, mogelijk door dezelfde mensen die haar hadden gekend en zien opgroeien.

Een van de verklaringen is dat het meisje van Yde gekozen was om als offer te dienen. Mogelijk werd ze ergens tussen 54 v.Chr. en 128 n.Chr. aan de geestenwereld geofferd, gewikkeld in een mantel, met de wollen ceintuur waarmee ze was gewurmd nog steeds rond haar nek.

Met een lengte van slechts 1,37 meter was ze klein voor haar leeftijd. Op scans is te zien dat ze leed aan scoliose, een aandoening die haar wervelkolom krom liet groeien waardoor ze waarschijnlijk moeilijk liep. We kunnen nu via een gezichtsreconstructie een goede indruk krijgen hoe dit jonge meisje dat tot haar ontdekking in de vergetelheid was geraakt, eruit heeft gezien vlak voor haar vroegtijdige dood.

De man van Clonycavan en de Old Croghan Man

In de veengronden van Ierland vind je meer dan alleen maar turf. Wapens, sieraden en zelfs houten botervaten uit de ijzertijd zijn uit de zompige grond naar boven gehaald. Er zijn ook mensen gevonden, onder modder en vol geheimen.

De man van Clonycavan was ongeveer 20 jaar oud toen hij zo tussen 392 en 201 v.Chr. overleed. Omdat hij klein was, droeg hij zijn haar dat vol neten zat in een bos bovenop zijn hoofd, misschien om wat langer te lijken. Het haar werd op zijn plaats gehouden door een soort haargel uit de ijzertijd, een kleverig mengsel van plantenolie en dennenhars.

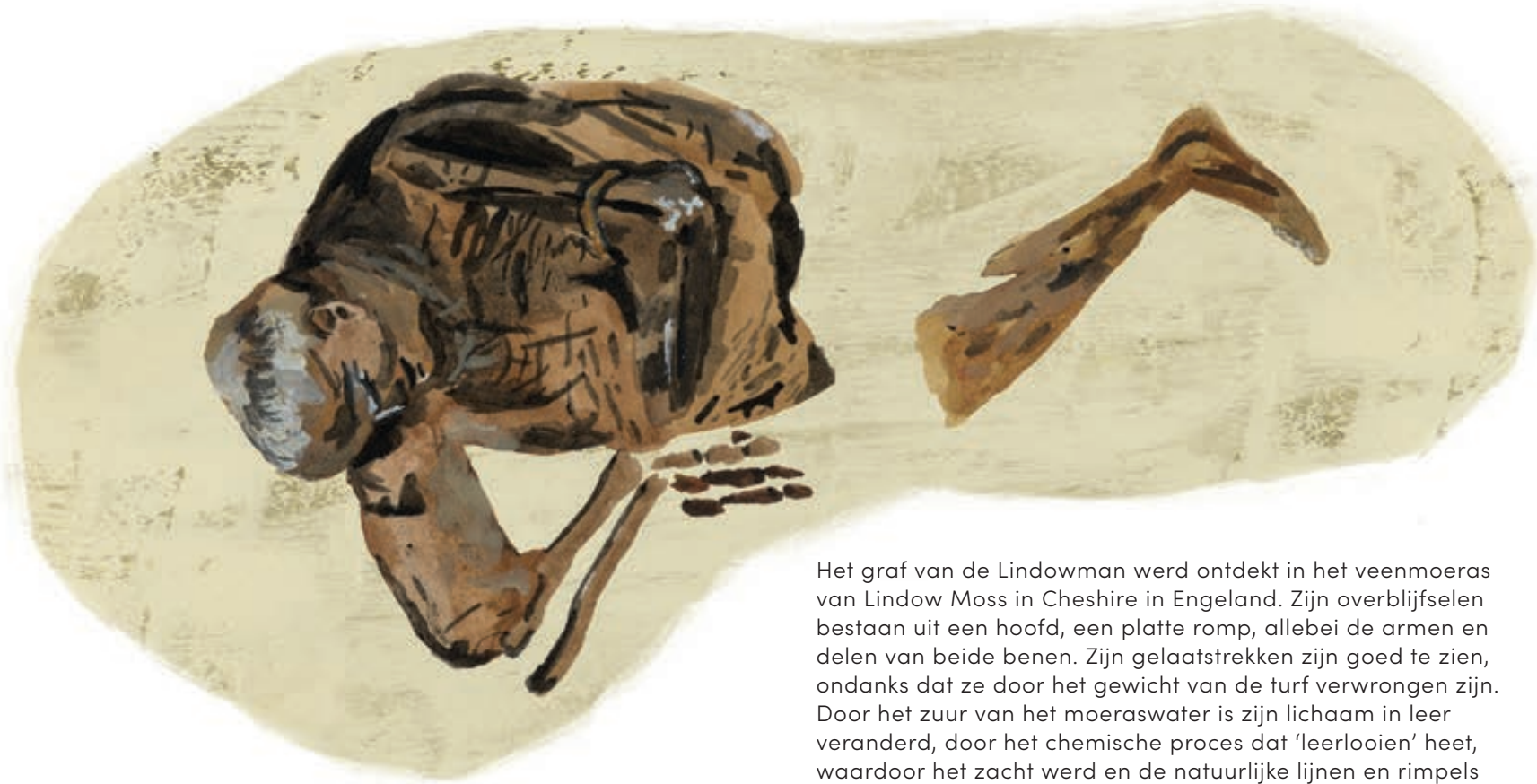
Tijdens zijn leven had Old Croghan Man de indrukwekkende lengte van 1,96 meter. Een leerachtige romp en twee armen is alles wat er van hem over is. Goed verzorgde nagels en een goede gezondheid op het moment van zijn dood (tussen 362 en 175 v.Chr.) duiden op een welgesteld, belangrijk persoon.

Het hoofd van de man van Clonycavan is drie keer geraakt door bijlslagen waardoor zijn schedel bijna in tweeën is gehakt. Zijn moordenaars staken hem ook met een mes en sneden zijn onderbuik open. Old Croghan Man werd gedood door een mes in zijn borst. Een snee op zijn bovenarm laat zien dat hij tegenover zijn moordenaar stond en de aanval probeerde af te weren. Na zijn dood werd zijn hoofd afgehakt en zijn lichaam in tweeën gezaagd. Misschien waren deze mannen leiders die niet geliefd waren en daarom door wraakzuchtige onderdanen met geweld werden omgebracht, maar hier is geen bewijs voor. Alles wat we weten, is dat je een veenlijk wel kunt ontdoen van zijn modder, maar niet van al zijn geheimen.

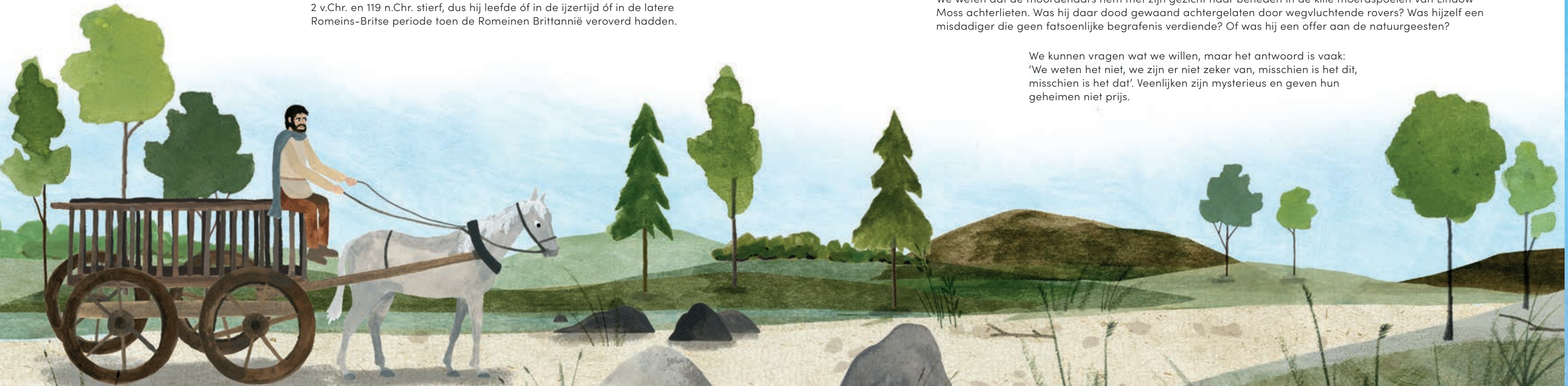
De Lindowman

Veenlijken geven ons een goed beeld over het leven van mensen uit de Europese ijzertijd. Door wetenschappelijke onderzoek kan veel over ze onthuld worden, maar niet al hun geheimen.

Het graf van de Lindowman werd ontdekt in het veenmoeras van Lindow Moss in Cheshire in Engeland. Zijn overblijfselen bestaan uit een hoofd, een platte romp, allebei de armen en delen van beide benen. Zijn gelaatstreken zijn goed te zien, ondanks dat ze door het gewicht van de turf verwrongen zijn. Door het zuur van het moeraswater is zijn lichaam in leer veranderd, door het chemische proces dat 'leerlooiën' heet, waardoor het zacht werd en de natuurlijke lijnen en rimpels in de huid bewaard bleven.

Nadat hij was opgegraven, werd de Lindowman toevertrouwd aan het Britse museum. Onderzoek heeft uitgewezen dat hij ergens tussen 2 v.Chr. en 119 n.Chr. stierf, dus hij leefde óf in de ijzertijd óf in de latere Romeins-Britse periode toen de Romeinen Brittannië veroverd hadden.

De Lindowman was een gezonde 25-jarige man toen hij overleed. Hij was 1,65 meter lang en woog ongeveer 64 kilo. Hij had een snor en een netjes bijgeknipte baard. In de geconserveerde maaginhoud van de Lindowman zat onder meer een laatste maaltijd van ongedesemd brood. Hij had last van zweepwormen, een parasiet die zich in menselijke darmen nestelt.

Armband gemaakt van vossenbont

We weten niet wat de Lindowman voor werk deed, maar zijn vingernagels waren netjes. Dit doet vermoeden dat hij niet met zijn handen werkte. Misschien was hij een leidinggevende of een rijke koopman. We weten ook niet waarom hij, op een armband van vossenbont na, naakt was. Misschien werd hij naakt begraven of zijn z'n kleren in het veenmoeras weggerot.

We kennen niet precies de bijzonderheden van zijn dood, hoewel we wel weten dat die gewelddadig was. Een V-vormig gat in zijn hoofd werd waarschijnlijk toegebracht door een bijl. De slag dreef stukjes schedel in zijn hersenen, maar dit was niet de doodsoorzaak.

Hij stierf vermoedelijk door nekletsel, maar hoe dat gebeurde, is niet duidelijk. Sommige experts denken dat het touw rond zijn keel een garotte was, een wurgtouw, dat door de moordenaar zo strak werd aangetrokken dat het de nek van de Lindowman brak. Andere zijn van mening dat het touw een soort halsketting was en dat hij was gedood door een harde klap op zijn achterhoofd.

We weten dat de moordenaars hem met zijn gezicht naar beneden in de kille moeraspoelen van Lindow Moss achterlieten. Was hij daar dood gewaand achtergelaten door wegluchtende rovers? Was hijzelf een misdadiger die geen fatsoenlijke begrafenis verdiende? Of was hij een offer aan de natuurgeesten?

We kunnen vragen wat we willen, maar het antwoord is vaak: 'We weten het niet, we zijn er niet zeker van, misschien is het dit, misschien is het dat'. Veenlijken zijn mysterieus en geven hun geheimen niet prijs.